

JUOZO PIKČILINGIO LINGVISTINĖS LIETUVIŲ KALBOS STILISTIKOS TEORINIAI PAGRINDAI

Vaida KNABIKAITĖ

1. **Įvadinės pastabos.** Lingvistinę lietuvių kalbos stilistiką teoriškai pagrindė Juozas Pikčilingis dviejų tomų monografijoje „Lietuvių kalbos stilistika“ (I 1971, II 1975) ir kituose darbuose: straipsniuose, mokslo populiariamosiose knygose, mokykliniuose vadovėliuose.

J. Pikčilingis dėjo pagrindus lingvistinės lietuvių kalbos stilistikos mokslui XX a. 6–8 dešimtmetyje. Tada, kaip, beje, ir dabar, pamatinės sąvokos – stilius, stilistika, literatūrinė stilistika, lingvistinė stilistika, funkciniai stiliai ir pan. – lingvistų skirtingai interpretuojamos. Net pats lingvistinės stilistikos objektas įvairiai traktuotas ir traktuojamas.

J. Pikčilingiui, pirmajam lietuvių kalbininkui, pasiryžusiam stilistiniu aspektu sistemingai ištirti lietuvių kalbos lygmenis – ypač leksiką, morfologiją, sintaksę, – iškilo tokie pagrindiniai uždaviniai:

- sukurti lingvistinės lietuvių kalbos stilistikos teoriją,
- parodyti lietuvių kalbos stilistinių priemonių sistemą ir atskleisti jos stilistines išgales,
- aprašyti lietuvių kalbos funkcinius stilius.

Kurdamas lingvistinės lietuvių kalbos stilistikos mokslą, J. Pikčilingis toliau plėtojo, tikslino, konkretino ir daugelį pamatinių bendrosios stilistikos problemų:

- stilistikos, kaip lingvistinės disciplinos, objekto apibrėžimas ir jos vietos lietuvių kalbotyroje nustatymas,
- bendroji stiliaus kultūra ir bendrinės kalbos kultūra,
- literatūrinės stilistikos ir lingvistinės stilistikos bendrumai ir skirtumai,
- individualusis stilius ir funkciniai stiliai,
- stiliaus atspalvis ir kalbos vieneto stilistinis atspalvis,
- stilistinės konotacijos skyrimas,
- stilistikos mokslas ir sinonimija,

- tropų vieta lingvistinės stilistikos moksle,
- stilistikos mokslas ir frazeologija,
- stilistika ir retorika,
- stilistika ir teksto lingvistika.

Visi minėtieji bendrieji teoriniai stilistikos svarstymai siejami su specifiniais lingvistinės lietuvių kalbos stilistikos klausimais ir aprašomi kompleksiskai. Kiekvienas lietuvių kalbos vienetas apžvelgiamas įvairiais stilistinės komunikacijos aspektais, atsižvelgiama į vartosenos motyvaciją ir funkcinį tikslumą (Pikčilingis, 1979, 2).

J. Pikčilingio pažiūros į teorinę ir praktinę stilistiką formavosi veikiamos XX a. pradžios – XX a. aštuntojo dešimtmečio įvairių kraštų stilistikos mokslo kūrėjų – ypač rusų – teorijų¹. Remdamasis kitų kraštų stilistikos mokslo laimėjimais, J. Pikčilingis priėmė ne visus postulatus (dažnai labai skirtingus, ne visada ir suderinamus), o tik tuos, kurie vienas kitam neprieštaravo ir padėjo kurti vientisą lingvistinės lietuvių kalbos stilistikos teoriją.

Šiame straipsnyje apžvelgiamos teorinės J. Pikčilingio nuostatos lingvistinės stilistikos objekto, stiliaus kultūros bei stilistinio požiūrio klausimais.

2. Lingvistinės stilistikos samprata. Lingvistinė stilistika, kaip savita kalbotyros šaka, Lietuvoje formavosi XX a. šeštajame–septintajame dešimtmetyje, kai ir buvusioje Tarybų Sąjungoje susidomėta šiuo kalbos mokslu – 1954–1955 m. žurnale „Voprosy jazykoznanija“ vyko diskusija lingvistinės stilistikos objekto ir tyrimo metodų klausimais (Vinogradov, 1955, 60–87 ir kt.). Tuo metu įvairių kalbų tyrinėtojų darbuose ryškėjo tokios stilistikos šakos: bendroji stilistika, konkrečioji vienos kalbos stilistika, gretinamoji stilistika, istorinė stilistika ir kt. Suprantama, jog pirmosios mokslinės lietuvių kalbos stilistikos autoriui J. Pikčilingiui iškilo uždavinys parengti aprašomojo pobūdžio konkrečiąją lietuvių kalbos stilistiką. Jam reikėjo sukurti lietuvišką stilistikos mokslo terminiją, apibrėžti stiliaus, stilistikos sąvokas, nustatyti lietuvių lingvostilistikos objektą, jo apimtį, tyrimo uždavinius, paaiškinti, kuo stilistinis požiūris skiriasi, pavyzdžiui, nuo kitų kalbotyros disciplinų – fonetikos, fonologijos, leksikologijos, morfologijos, sintaksės, semasiologijos ir kalbos kultūros – tyrėjų požiūrio į kalbos reiškinius. Iki J. Pikčilingio veikalų lietuvių kalbos stilistika buvo arba literatūros teorijos, arba praktinio kalbos norminimo bei tvarkymo dalis (Pikčilingis, 1971, 13–18; 1987, 24–31; Piročkinas, 1978, 157–163; Ambrazas, 1999, 602–603). Iš lietuvių kalbininkų apie stilių pirmasis prabilo J. Jablonskis 1904 m. „Varpo“ kalbos recenzijoje (Jablonskis, 1935, 50–51), jis taip pat yra stilistinio bendrinės kalbos norminimo principo pradininkas (Piročkinas, 1975, 7; 1978, 157–163).

¹ „Lietuvių kalbos stilistikos“ (I, II) nuorodose paminėta 115 veikalų ir straipsnių rusų kalba, apie 50 veikalų vokiečių kalba, apie 20 veikalų prancūzų ir apie 20 anglų kalba, minimi lenkų, čekų ir slovakių stilistikos veikalai (Žukas, 2001, 162–164). Išsami lietuviškoji istoriografijos dalis – cituota apie 70 lietuvių autorių knygų ir straipsnių (Žukas, 2001, 164).

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje rašomosios bendrinės kalbos funkcinių stilių – meninio, mokslinio, publicistinio, kanceliarinio – susiformavimas leido šio laikotarpio iškiliems kalbininkams P. Skardžiui bei P. Jonikui kelti idėją apie stilistinę lietuvių kalbos tyrimą. P. Skardžiaus samprotavimai apie lingvistinės stilistikos objektą straipsnyje „Gramatika ir stilistika“ dar gana bendro pobūdžio (1938, 991–992). Tolesnis žingsnis lietuvių stilistikos raidoje būtų (nors ir metais anksčiau paskelbtas) P. Joniko straipsnis „Mūsų bendrinės rašomosios kalbos kultūros problema“ (1937, 529–544). Šiame straipsnyje P. Jonikas pirmą kartą lietuvių kalbotyroje aptarė funkcines stilistikos teorinius teiginius, tiesiai perimtus iš žymaus čekų rašomosios kalbos teoretiko B. Havráneko veikalų (Gavranek, 1967). Funkcinė lietuvių kalbos struktūra aptariama ir P. Joniko knygelėje „Gimtojo žodžio baruose“ (1951, 16–20), išleistoje Čikagoje. Matyt, lingvistinė lietuvių kalbos stilistika būtų susiformavusi kur kas anksčiau nei XX a. septintasis dešimtmetis, jeigu ne karas, okupacijos ir P. Joniko bei P. Skardžiaus emigracija.

J. Pikčilingis, pradėjęs lietuvių kalbos stilistikos tyrinėjimus XX a. šeštojo dešimtmečio pradžioje, pirmiausia turėjo suderinti kitų kraštų mokslininkų įvairiausius požiūrius į lingvistinės stilistikos objektą ir nuspręsti, kokios turi būti šio mokslo sudedamosios dalys. Buvo pasirinkta tokia metodologija, kuri leido išryškinti skirtingus lietuvių kalbos lygmenis stilistiniu aspektu ir padėjo kuo plačiau aprėpti stilistinės praktikos optimizacijos aspektus. J. Pikčilingiui teko ir kurti lingvistinės lietuvių kalbos stilistikos teoriją, ir praktiškai tokį kursą dėstyti studentams (plačiau žr. Žukas, 2001, 43–64). Teorinė stilistika tiria, o praktinė, remdamasi tyrimais, **mo-**ko. J. Pikčilingis, kaip ir kitų kraštų stilistikos mokslo tyrėjai, skyrė **praktinę** ir **teorinę** stilistiką. Jis nurodė, jog į praktinę stilistiką „žiūrima kaip į norminamąją kalbotyros discipliną, turinčią gyvai prisidėti prie bendratautinės kalbos kultūros ugdymo, t. y. turinčią pratęsti dabartinės kalbos kursą, jį papildyti bei įprasminti“ (1971, 30). O teorinės lingvistinės stilistikos turinys nusakomas taip: „1) kalbos priemonių stilistinė vertė ir ypatybės, 2) funkciniai stiliai, 3) stilistiniai atspalviai, 4) leksinė ir gramatinė sinonimika“ (1971, 26). Sekdamas prancūzų lingvistu Ch. Bally, į lingvistinės stilistikos objekto turinį įtraukia kalbos afektinę funkciją, tačiau šiek tiek tikslina ir praplečia prancūzų mokslininko pažiūras (plg. Bally, 1961, 16). Ch. Bally buvo pabrėžta, jog lingvistinė stilistika tiria kalbos sistemos elementų emocijų ekspresiją, taip pat ir sąveiką kalbėjimo faktorių, padedančių formuoti vienos ar kitos kalbos raiškiųjų priemonių sistemai. Beje, kalbos raiškumas suprantamas labai plačiai. Ch. Bally parodė, kaip plačiai veikia raiškiosios (afektinės) kalbos tendencijos fonetikoje, gramatikoje, leksikoje. Kalbos raiškiųjų resursų visose jos vartojimo sferose tyrimas yra, pasak Ch. Bally, vienas svarbiausių lingvistinės stilistikos uždavinių (Bally, 1961, 16).

J. Pikčilingio nuomone, lingvistinė stilistika negali apsiriboti vien tik emocinių ekspresinių kalbos lygmenų identifikacija, o aprėpia visas kalbos vartosenos sferas, todėl visi lietuvių kalbos lygmenys, ypač leksika, aprašomi ir stilistiniu ekspresiniu, ir stilistiniu funkciniu aspektu (1971, 22–27). Atsižvelgdamas į Prahos lingvistų funkcinės stilistikos idėjas, J. Pikčilingis teigia: „[...] dėsningumą, einančių iš žodžio vartojimo srities ir funkcijos, tyrinėjimas bei nustatymas tam tikrų taisyklių yra vienas pačių svarbiųjų šiuolaikinės stilistikos uždavinių“ (1971, 26).

Kurdamas teorinius lietuvių lingvostilistikos pagrindus, J. Pikčilingis rėmėsi: a) Ch. Bally kalbos vienetų stilistikos teorija bei stilistikoje jo įdiegtu identifikacijos metodu (Bally, 1961, 16), b) funkcinių stilių teorija, kurios pagrindėju laikomas Prahos lingvistikos atstovas B. Havránėkas. Šias abi – prancūzų ir čekų – lingvostilistikos teorijas J. Pikčilingis susiejo su lietuvių senųjų raštų tyrinėtojų skelbtais stilingos kalbos reikalavimais. Iš tų senųjų tyrinėjimų jis išvelgė gero stiliaus, stiliaus kultūros, t. y. norminamosios stilistikos užuomazgas, todėl stilistikos uždavinys – „mokyti gero stiliaus“ (Pikčilingis, 1971, 2, 13), parodyti, kas kalboje teiktina ir kas neteiktina, patarti, kaip atrinkti žodį ar formą bei kaip juos vartoti (1971, 30). Taigi kalbos vartosenoje matomos dvi stilingumo reikalavimų pusės – pozityvioji ir negatyvioji: tų reikalavimų laikomasi arba jų nepaisoma, jiems nusižengiama.

3. **Stiliaus kultūra.** Kas yra stiliaus kultūra, J. Pikčilingis plačiausiai ir išsamiausiai aiškino monografijos „Lietuvių kalbos stilistika“ pirmosios dalies didžiausiame skyriuje „Bendrieji stilingos kalbos reikalavimai“ (1971, 32–276). Stiliaus kultūros, stilingumo klausimus įtraukti į lingvistinės stilistikos objektą leido J. Pikčilingio pasirinktas teorinis lingvostilistikos apibrėžimas (1971, 6). Išsamiai stiliaus kultūros sampratą J. Pikčilingio darbuose aptarė K. Župerka (1998, 59–65), todėl čia tik iškelsime lietuvių tyrėjo originalumą, išryškėjantį palyginus su kitų kraštų kalbininkų darbais bei susiklosčiusia tradicija.

Nustatydamas gero stiliaus dešimt ypatybių (*aiškumas, tikslumas, paprastumas, grynumas, glaustumas, gyvumas, įtaigumas, vaizdingumas, skambumas, turtinumas*), J. Pikčilingis pirmiausia taikė kalbos vartosenos funkcinio tikslingumo kriterijų, kurį lietuvių kalba argumentuotai jau buvo aptarę A. Girdenis ir A. Pupkis straipsnyje „Bendrinės kalbos normos ir jų kodifikacija“ (1970, 65–67; dar žr. 2000, 183–189). Išskyręs būtent šią dešimtį stilingos kalbos reikalavimų, paaiškino, kodėl jų tiek skiriama, kodėl jie laikomi svarbiausiais. Mat jie, J. Pikčilingio nuomone, „yra bendresni įvairioms kalbos vartojimo sritims“ (1971, 32). Nustatydamas ir sistemindamas stilistines kalbos ypatybes, J. Pikčilingis rėmėsi: 1) antikos retorika ir poetika, 2) vokiečių kalbininkų W. Schneiderio (1931) ir L. Reinerso (1967) veikalais, 3) rusų kalbininkų B. Golovino (1962, 1965) ir M. Michailovo (1964) samprotavimais, 4) M. Gustaičio „Stilistikos“ (1923) bei 5) J. Jablonskio, J. Balčikonio kalbos taisymsų tradicija

(plg. Pikčilingis, 1987, 24–31). Palyginus su šiais teoriniais šaltiniais, matyti J. Pikčilingio teikiamosios stilingos kalbos reikalavimų klasifikacijos originalumas. Aprašydamos dešimt stilingos kalbos ypatybių, J. Pikčilingis: 1) geriau apibrėžė kalbos stilingumo, t. y. gero stiliaus sąvoką, 2) toliau plėtojo tradicinę norminę lietuvių stilistiką, užsimezgusią XVIII a. ir XIX a. pradžios raštijos atstovų darbuose, 3) laikėsi J. Jablonskio stilistinio bendrinės kalbos norminimo principo (gero stiliaus pagrindas – gyvoji liaudies kalba), 4) atsižvelgė į lietuvių kalbos dvasią, jos charakterį, 5) tradicinę norminę stilistiką susiejo su šiuolaikine funkcinų stilių teorija. „Tik tada, kai siejamos su funkciniais stiliais ir išskiriamos kiekvienam stiliui būdingiausios, tos ypatybės yra stilistikos objektas“ (Župerka, 1995, 7).

1971 m. pasirodžius „Lietuvių kalbos stilistikos“ pirmajai daliai, lietuvių lingvistai iš esmės sutiko su J. Pikčilingio teorinėmis nuostatomis, jo požiūriu apskritai į stilistiką, stilių, stilistikos objektą, nors buvo ir kritikų (plačiau žr. Žukas, 2001, 73–74; Pupkis, 2002, 11). Buvo linkstančių manyti, jog šioje knygoje maža stilistikos, nes pats didžiausias knygos skyrius „Bendrieji stilingos kalbos reikalavimai“ esąs ne stilistikos, o kalbos kultūros objektas. Tad didžiausias trūkumas – nenubrėžta riba tarp kalbos kultūros ir stilistikos. K. Župerka tokį J. Pikčilingio pasirinkimą – įtraukti bendruosius stilingos kalbos reikalavimus į lingvostilistikos objektą – motyvuoja a) kalbos vartoseną ir b) taisyčių tradicija. Jis palygina J. Jablonskio ir J. Pikčilingio kalbos klaidų taisymsus: „Kita vertus, negalima nepastebėti J. Pikčilingio taisymsų skirtumo nuo J. Jablonskio „Kalbos dalykų“. Jablonskis kiek griežčiau savo taisymsų pavyzdžių neklasifikavo, o „Stilistikoje“ pavyzdžiai išdėstyti pagal aiškius klasifikacijos kriterijus: kuriam stiliaus reikalavimui nusikalstama, kas netinka – žodis, forma ar konstrukcija ir t. t. Jablonskis daugiausia tetaisė kalbą, ne stilių („stiliaus dalyką linkęs esu patiems rašytojams palikti“). „Stilistikoje“ kalbos normos pažeidimų taisoma palyginti nedaug (kiek daugiau jų tik „Grynumo“ skyrelyje), didžiąją dalį sudaro stiliaus trūkumų taisymsai“ (Župerka, 1972, 173). J. Pikčilingio veikalą, kaip tęsiantį J. Jablonskio tradicijas, labai gerai įvertino P. Skardžius (1972, 163–166). O į J. Pikčilingio oponentų abejones, ar bendrieji stilingos kalbos reikalavimai – *aiškumas, tikslumas, paprastumas, grynumas, glaustumas, gyvumas, įtaigumas, vaizdingumas, skambumas, turtingumas* – iš tiesų yra stilistikos, o ne kalbos kultūros tyrimų uždavinys, K. Župerka atsako teiginiu: „Kai kalbos vartojimas nagrinėjamas bendrųjų reikalavimų atžvilgiu, neįmanoma griežčiau atriboti kalbos ir stiliaus reiškinių“ (1995, 6). Kalbininkas, siekdamas terminų tikslumo bei mokslo objekto grynumo, siūlo *aiškumą, tikslumą, vaizdingumą* ir kt. vadinamuosius stilingos kalbos reikalavimus vadinti komunikacinėmis šnekos ypatybėmis ir laikyti šnekos (kalbėjimo) kultūros objektu (1995, 7). Stilingos kalbos ypatybių tyrimas Lietuvoje beveik neplėtojamas, tik įdiegtas „į visuomenės viešosios kalbos stiliaus kultūros puoselėjimo praktiką [...]“ (1995, 6). Be

J. Pikčilingio, stilingos kalbos reikalavimus siejo su funkcinių stilių teorija, pavyzdžiui, slovakų kalbininkas F. Miko ir latvių kalbos lingvostilistikos teoretikas J. Rozenbergas. F. Miko atliko funkcinių stilių analizę, paremtą itin precizišku daugybės teksto kalbos ypatybių grupavimu (1973, 32–63). J. Rozenbergas „Latvių kalbos stilistikoje“ aprašo net trylika kalbos kultūros reikalavimų juos vadindamas kalbos arba kalbėjimo/teksto kultūros požymiais: *turingumas, gyvumas, įtaigumas, glaustumas, paprastumas, grynumas, aiškumas, tikslumas, vaizdingumas, skambumas, tikslingumas, taisyklingumas, tipiškumas* (1995, 55–66). J. Pikčilingio dešimt stilingos kalbos reikalavimų papildomi dar trimis požymiais: *taisyklingumu, tikslingumu, tipiškumu* (1995, 56). J. Pikčilingio lingvistinės lietuvių kalbos stilistikos objekto sampratą, šio mokslo sudedamųjų dalių – stiliaus kultūros, funkcinių stilių, stilistinių priemonių sistemos – visumos pagrįstumą paremia po 22 metų Anglijoje pasirodžiusi D. Crystal „Kalbos enciklopedija“ (žr. skyrių: 12. “Stylistic Identity and Literature”, 67–79). D. Crystalas taip pat pradeda aiškinti stiliaus sąvoką, kaip ir J. Pikčilingis, nuo stiliaus kultūros, kuri apima vertinamąjį (preskriptyvinį) aspektą (rašymas **geru** stiliumi arba **gero** stiliaus neturėjimas). Antrasis stiliaus klasifikacijos aspektas – aprašomasis (deskriptyvinis), neturintis vertinamosios prasmės. Aprašomoji stilistika – lingvistikos šaka, sudaranti prielaidas objektyviai identifikacijai be vertinimo (1998, 66–67).

4. **Stilingumo problema.** Iš lingvistinės stilistikos objekto, jos uždavinių suvokimo išplaukia tyrėjo **stilistinis požiūris, stilingumo problema**. Pasak J. Pikčilingio, stilingumas – „labai sunki, sudėtinga ir prieštaringa problema“ (1971, 32). Nustatyti, ar stilingai kalba žmogus, galima atsižvelgiant į vietą, laiką, adresatą, t. y. į funkcinių stilių. Vadinas, pagrindinis vartojamo žodžio ar sakinio stilingumo kriterijus – **tikslingumas**, tad stilistinis požiūris – kalbos vartojimo **tikslingumo požiūris**. Gramatikui rūpi, kas kalboje taisyklinga ir kas netaisyklinga, o stilistui – kas tikslinga ir kas netikslinga. **Tikslingumas** – atsižvelgimas, kur, kada ir kam žodis ar forma vartojami (1971, 29). Tikslingumo kriterijaus svarbą funkcinėje stilistikoje labai argumentuotai aiškino A. Girdenis ir A. Pupkis: „Ypač reikia žiūrėti tikslingumo, kodifikuojant dalines atskirų funkcinių stilių normas. Kiekvienu atveju negalima išleisti iš akių, kad atskiras funkcinis stilius turi savo specifinę paskirtį, ir todėl, kas tikslinga viename stiliume, gali būti netikslinga kitame. Pavyzdžiui, daiktavardinės konstrukcijos ir štampai – nepakenčiamas dalykas beletristikoje ir publicistikoje, bet daugeliu atvejų yra būtinas dalykinėje kalboje. Konstrukcijos *įvykdyti tyčinį nužudymą, padaryti nusikaltimą* teisėje, *įvykdyti surašymą* statistikoje ir pan. yra visiškai tikslingos ir nekeistinos *tyčia nužudyti, nusikalsti, surašyti*, nes daugelis veiksmazodžių čia reikalautų visai nereikalingo galininko. Be to, jų daiktavardžiai yra terminai, kurių negali pavaduoti veiksmazodžiai. Šabloninės konstrukcijos ir gatavos formulės gali būti labai naudingos ir tikslingos kanceliarinėje kalboje, nes jos padeda labai operatyviai surašyti dokumentus ir tiks-

liai suvokti jų esmę“ (1970, 65–67, taip pat 2000, 187). Būtent dėl stilistinio požiūrio į netikslingai vartojamas konstrukcijas meniniame stiliuje tarp J. Pikčilingio ir K. Ulvydo kilo aštri diskusija XX a. septintajame dešimtmetyje (Pupkis, 2002, 11). J. Pikčilingiui teko ginti kai kuriuos meninio stiliaus taisyms, kaip antai: *Bet mintys dirbo nepriklausomai nuo skausmo* arba *Jis nutarė nupirkti merginai šokolado* ir pan. (Pikčilingis, 1968). K. Ulvydui atrodė, jog taisomosios konstrukcijos yra stilistiškai indiferentiškos ir visai negadina grožinės literatūros stiliaus (1969, 2). Vis dėlto turime pritarti J. Pikčilingio stilistiniams taisyms, nes grožiniame kūrinyje žodis turi būti meniškai tikslus, o frazėms *nepriklausomai nuo skausmo*, *nutarė nupirkti* trūksta gyvumo, jos iš tiesų pernelyg knygishkos, sausos. Stilistikoje pasirinkimo konceptas yra bene svarbiausias (Crystal, 1998, 66). „Stilius – tai yra pasirinkimas iš įvairių galimybių“ (Pikčilingis, 1971, 178).

5. **Apibendrinamosios pastabos.** J. Pikčilingis pradėjo lingvistinės lietuvių kalbos stilistikos tyrinėjimus XX a. šeštojo dešimtmečio pradžioje. Jam iškilo uždavinys pirmą kartą parengti aprašomojo pobūdžio konkrečiąją lietuvių kalbos stilistikos teoriją. Lingvistinės lietuvių kalbos stilistikos teorinius pagrindus kūrė daugiausia remdamasis: a) norminamosios stilistikos praktika, susiformavusia XVI–XIX a. senųjų lietuviškų raštų leidyboje, b) J. Jablonskio stilistiniu bendrinės kalbos norminimo principu, c) Ch. Bally, lingvistinės stilistikos kūrėjo, pažiūromis į kalbos afektinę funkciją, d) XX a. ketvirtojo dešimtmečio Prahos lingvistų funkcinės stilistikos teorija, e) XX a. šeštojo-septintojo dešimtmečio rusų lingvostilistikos tyrėjų veikalais. Stiliaus kultūros, stilingumo klausimus įtraukti į lingvistinės stilistikos objektą leido J. Pikčilingio priimtas teorinis lingvostilistikos apibrėžimas. Be svarbiausių lingvistinės stilistikos uždavinių – parodyti lietuvių kalbos stilistinių priemonių sistemą, atskleisti jos stilistines išgales ir aprašyti lietuvių kalbos funkcinis stilius – buvo suformuluotas gero stiliaus, t. y. stiliaus kultūros uždavinys. J. Pikčilingis išskyrė dešimt stilingos kalbos reikalavimų: *aiškumą*, *tikslumą*, *paprastumą*, *grynumą*, *glautumą*, *gyvumą*, *įtaigumą*, *vaizdingumą*, *skambumą*, *turtinumą*. Nustatyti ir sisteminti stilistines kalbos ypatybes, būdingas tam tikriems funkciniam stiliams, J. Pikčilingį paskatino vokiečių kalbininkų praktika bei J. Jablonskio, J. Balčikonio kalbos taisyms, M. Gustaičio „Stilistikos“ (1923) tradicija, susijusi su antikos retorika ir poetika. Šiuos skirtingus teorinius šaltinius J. Pikčilingis sėkmingai suderino, plėtojo ir sukūrė vientisą, neprieštarinę lingvistinę lietuvių kalbos stilistiką. XX a. septintajame dešimtmetyje ir aštuntojo dešimtmečio pradžioje lietuvių kalbininkai iš esmės sutiko su J. Pikčilingio teorinėmis nuostatomis. Daugiausia diskutuota dėl kalbos kultūros ir stilistikos objekto ribų, dėl stilistinio požiūrio į kalbos reiškinis meniniame stiliuje.

JUOZAS PIKČILINGIS' THEORETICAL SUBSTANTIATION OF LINGUISTIC STYLISTICS OF THE LITHUANIAN LANGUAGE

Summary

The noted Lithuanian linguist Juozas Pikčilingis, who is regarded as the initiator of Lithuanian linguistic stylistics, began his research into stylistics in the beginning of the fifties of the 20th century. His aim was to create the descriptive theory of Lithuanian linguostylistics. Juozas Pikčilingis presented theoretical substantiation of linguostylistics according to: (1) the practice of normative stylistics, traces of which were seen already in 16–19th century Lithuanian literature, (2) the principles used by Jonas Jablonskis to establish the norms of Standard Lithuanian, (3) views of Charles Bally, the initiator of the general linguostylistics, (4) the theory of the Prague school about the functional stylistics in the thirties of the 20th century, (5) the works of Russian scientists in the fifties and the sixties. Professor Pikčilingis' theoretical definition of linguostylistics makes it possible to incorporate some issues like style culture and the sense of style into the object of linguostylistics. Besides, the main goals of linguostylistics – the description of the system of Lithuanian stylistic means, its stylistic abilities and to describe the functional styles of Lithuanian language was concorded with the question of good style. In his research into the system of stylistic possibilities of language Professor Pikčilingis was encouraged by the practical studies of German scientists and by the works of Jonas Jablonskis, Juozas Balčikonis, also by the tradition of Motiejus Gustaitis' "Stylistics" (1923). Juozas Pikčilingis was able to systematise all these different opinions and create Lithuanian linguistic stylistics.

LITERATŪRA

Ambrasas V., 1999, *Stilistika*. – Lietuvių kalbos enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 602–603.

Bally, 1961 – Балли Ш. Французская стилистика. Москва: Изд-во иностр. лит.

Crystal D., 1998, *The Cambridge Encyclopedia of Language*, 2nd ed.: Cambridge University Press, 66–79.

Girdenis A., Pupkis A., 1970, *Bendrinės kalbos normos ir jų kodifikacija*. – Kultūros barai, Nr. 1, 65–67.

Girdenis A., Pupkis A., 2000, *Bendrinės kalbos normos ir jų kodifikacija*. – A. Girdenis. Kalbotyros darbai. T. 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 183–189.

Gustaitis M., 1923, *Stilistika*. Kaunas-Marijampolė.

Gavranek, 1967 – Гавранек Б. О функциональном расслоении литературного языка. – Пражский лингвистический кружок. Москва, 432–443.

Jablonskis J., 1935, *Raštai*, T. 4, Kaunas: Klaipėdos UAB „Rytas“, 50–51.

Jonikas P., 1937, *Mūsų bendrinės rašomosios kalbos kultūros problema*. – Židiny, Nr. 12, 529–544.

Jonikas P., 1951, *Funkcinė kalbos struktūra*. – Gimtojo žodžio baruose, Čikaga: Terra, 16–20.

Miko F., 1973, *Od epiky k lyrike*. Bratislava, 32–63.

Pikčilingis J., 1968, *Aš sergu stiliumi*. – *Literatūra ir menas*, Nr. 16 (1118).

Pikčilingis J., 1971, *Lietuvių kalbos stilistika*. T. 1. Vilnius: Mokslo.

Pikčilingis, 1979 – Пикчинингис Ю. Стилистика литовского языка. I–II т.т.: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. Вильнюс: ВГУ, 1–41.

- Pikčilingis J.*, 1987, J. Balčikonis apie stilių. – Lietuvių kalbos sandaros tyrinėjimai. – Lietuvių kalbotyros klausimai, t. 26, 125–183.
- Piročkinas A.*, 1975, Jablonskis ir kalbos stiliai. – Mūsų kalba, Nr. 6, 4–11.
- Piročkinas A.*, 1978, J. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas, Vilnius: Mokslas.
- Pupkis A.*, 2002, Rec.: Vladas Žukas. Gyvenimas gimtajai kalbai. Juozas Pikčilingis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, 244 p. – Gimtoji kalba, Nr. 1, 11–12.
- Rozenbergs J.*, 1995, Latviešu valodas stilistika. Rīga: Zvaigzne ABC, 55–66.
- Skardžius P.*, 1938, Gramatika ir stilistika. – Naujoji Romuva, Nr. 51/52, 991–992.
- Skardžius P.*, 1997, Lietuvių kalbos stilistika. – Pranas Skardžius. Rinktiniai raštai, T. 2. – Bendrinės kalbos dalykai / Sudarė ir parengė spaudai A. Rosinas. Vilnius: Mokslo ir encikl. leid. institutas, 281–286, 502–509, 609–612.
- Žukas V.*, 2001, Gyvenimas gimtajai kalbai: Juozas Pikčilingis. Vilnius: VU.
- Župerka K.*, 1972, Lingvistinė lietuvių kalbos stilistika. – Pergalė, Nr. 5, 172–175.
- Župerka K.*, 1995, Kalbos priemonių konkurencija kaip lietuvių kalbos stilistikos objektas: Habilitacinis darbas. Šiauliai: ŠU, 4–9.
- Župerka K.*, 1998, Stiliaus kultūros samprata J. Pikčilingio darbuose. – Kalbos kultūra, Nr. 71. Vilnius: LKI, 59–65.
- Ulvjadas K.*, 1969, Dėl keleto kalbos ir stiliaus taisyčių. – Tiesa, Nr. 16 (7894), 2.
- Vinogradov*, 1955 – Виноградов В.В. Итоги обсуждения вопросов стилистики. – Вopr. языкознания, № 1, 60–87.

Vilniaus universitetas
Lietuvių kalbos katedra

Įteikta
2002-04-05